

UDK: 316.46:327
Biblid: 0025-8555, 71(2019)
Vol. LXXI, br. 3, str. 311–334

Pregledni rad
Primljen 13. avgusta 2019.
Odobren 22. avgusta 2019.
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP1903311A>

Uloga međunarodnog autoriteta u Lejkovoj hijerarhizovanoj „shemi“ svetske politike

Vladimir Ajzenhamer¹

Apstrakt: Iako se u nauci o međunarodnim odnosima lako može postići saglasnost različitih teorijskih pristupa po pitanju uloge i važnosti moći u svetskoj politici, čak i elementarni konsenzus izostaje kada je u pitanju njeno definisanje, odnosno pokušaj da se dokuči njena priroda. U ovom radu opredelili smo se za analitički osvrt na jednu od mogućih interpretacija moći koja, po svome pojmovnom obuhvatu i objašnjenju načina funkcionisanja međunarodnog poretka, odskaje od ustaljenih teorijskih koloseka nauke o međunarodnim odnosima. Reč je o Lejkovom (David A. Lake) konceptu *autoriteta* kao forme međunarodne moći, koji predstavlja jedan od temeljnih stubova njegove teorije hijerarhije u međunarodnim odnosima. Pozicionirajući se kao „kritički realista“, Lejk svoju teorijsku konstrukciju zida na konceptu međunarodnog autoriteta kao manifestacije moći podjednako važne, ako ne i važnije, od prisile. U nastavku rada, sadržaj ovog koncepta biće upoređen sa drugačijim teorijskim interpretacijama međunarodne moći, prevashodno onim koje su mu prethodile. Svrha komparacije je isticanje teorijskih prednosti Lejkovog tumačenja strukture međunarodnog sistema. Takođe, namera nam je da ovim radom u domaćoj akademskoj javnosti doprinesemo daljoj popularizaciji Lejkovog (u određenoj meri „nekanonskog“) promišljanja ustrojstva svetske politike, prvenstveno među mlađim istraživačima usmerenim dominantno na *mainstream* teoretičare međunarodnih odnosa.

Ključne reči: međunarodni odnosi, Dejvid Lejk (David Lake), međunarodni autoritet, moć, međunarodne hijerarhije, podređenost, nadređenost.

¹ Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti, ajzenhamer@fb.bg.ac.rs

Uvod

Pitanje moći u svetskoj politici predstavlja jedno od ključnih polaznih mesta (sasvim izvesno i jedno od najkontroverznijih) u proučavanju svetske politike. Za zagovornike realističkog tumačenja međunarodnih odnosa pitanje moći predstavlja svojevrsnu „temu nad temama“. Nećemo pogrešiti ukoliko kao ideju vodilju realizma, koja se provlači kroz sve njegove teorijske inkarnacije, označimo uverenje da se međunarodni odnosi najbolje mogu razumeti ukoliko se fokusiramo na raspodelu moći između država.² Stoga realisti međunarodnu politiku tumače kao „arenu“ u kojoj države odmeravaju svoje snage tj. snagu svoje moći. Ovo sučeljavanje snaga mogli bismo okarakterisati i kao „igru moći“ koja se *de jure* odigrava u uslovima formalne jednakosti država, ali *de facto* ona počiva na njenoj nejednakoj distribuciji i što je još važnije, na hroničnom nedostatku konsenzusa po pitanju njene raspodele.

Važno je istaći da ovakav, u velikoj meri sumoran, pogled na međunarodne odnose nije samo karakterističan za tvrdokorne realiste. Tako na primer Naj (Joseph S. Nye), koji sebe „etiketira“ kao liberalnog realistu,³ na problem distribucije moći gleda kao na partiju pokera u kojoj igrači raspolažu sa jačim ili slabijim kartama. U tom „međunarodnom pokeru“ šanse za uspeh zavise od karata koje države drže u ruci, ali i od broja žetona kojima raspolažu.⁴ Slično mišljenje se može naći i kod „čistih“ liberala, ali i kod zagovornika drugih teorijskih pristupa. Aleksandar Vent (Alexander Wendt), jedan od vodećih konstruktivista, primećuje kako i „neoliberali misle da je moć značajna, marksisti misle da je moć značajna, a postmodernisti misle da je ona svuda“.⁵ Iako se u nauci o međunarodnim odnosima lako može postići saglasnost različitih teorijskih pristupa po pitanju uloge i važnosti moći tj. odnosa moći u svetskoj politici, čak i elementarni konsenzus nedostaje kada je u pitanju njeno definisanje, odnosno pokušaj da se dokuči i što vernije dočara njena priroda (o čemu će više biti reči u narednom poglavlju). U ovom radu opredelili smo se za analitički osvrt na jednu od mogućih interpretacija, koja po svome pojmovnom obuhvatu i objašnjenju načina funkcionisanja međunarodnog poretka, odskače od ustaljenih teorijskih

² Martin Griffiths, Steven C. Roach, M. Scott Solomon, *Fifty key thinkers in International Relations – Second edition*, Routledge, New York & London, 2009, p. 1.

³ Joseph S. Nye, „Toward a Liberal Realist Foreign Policy: A Memo for the Next President“, *Harvard magazine*, vol. 110, no. 4/ 2008, pp. 36-38

⁴ Džozef S. Naj, *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd, 2012, str. 26.

⁵ Aleksandar Vent, *Društvena teorija međunarodne politike*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 2014, str. 86.

koloseka nauke o međunarodnim odnosima. Reč je o Lejkovom (David A. Lake) konceptu *autoriteta* kao forme međunarodne moći, koji predstavlja jedan od temeljnih stubova njegove teorije hijerarhija u međunarodnim odnosima.

Dejvid Lejk, profesor političkih nauka na Kalifornijskom univerzitetu u San Dijegu (University of California, San Diego), priznati stručnjak i autor brojnih radova iz oblasti međunarodne politike i međunarodne ekonomije, pripada realističkoj školi mišljenja u kojoj se, prema sopstvenom priznanju, pozicionira kao „kritički realista”. Ovu interpretacijsku poziciju možemo opisati kao post-pozitivistički pristup nauci koja prihvata postojanje (međunarodne) realnosti nezavisne od sazajnih procesa, kao i ograničene domete i nepotpunost naših saznanja o toj realnosti. Lejk je poznat i po tome što se svrstava u grupu teoretičara koji odbijaju da se uklope u teorijski *mainstream* i da kao takvi ostanu čvrsto vezani samo za jedan „izam“ (realizam, liberalizam, konstruktivizam itd).⁶

Za naš rad i analizu Lejkovog koncepta međunarodnog autoriteta važno je njegovo propitivanje anarhične prirode međunarodnog sistema koje je detaljno izloženo u knjizi *Hijerarhija u međunarodnim odnosima (Hierarchy in International Relations)*.⁷ Lejk u ovoj studiji, kako bi se to iz naslova moglo zaključiti, ne negira anarhiju kao osnovno obeležje međunarodnog poretka. U svom istraživanju on detaljno propituje njenu sadržinu, stavljajući pod znak pitanja uvreženo mišljenje o anarhiji kao rukovodećem principu interakcije država kao jedinica sistema. Svoje viđenje međunarodnih odnosa Lejk predočava sledećim rečima:

„Kada sam govorio o opasnosti podrivanja međunarodog autoriteta Sjedinjenih Američkih Država, bio sam zapravo svestan da je ovaj koncept stran, negiran i odbačen od strane teorija kojima ja učim studente i koje koristim kao smernice za razvijanje svog sopstvenog razumevanja sveta politike. Ključna pretpostavka nauke o međunarodnim odnosima jeste da je međunarodni sistem anarhičan odnosno lišen autoriteta. Ali ako je međunarodni sistem anarhičan, i države nemaju autoritet jedna nad drugom, kako onda nepostojeći autoritet SAD može slabiti?“⁸

U potrazi za odgovorom na ovaj paradoks Lejk gradi sopstvenu teoriju međunarodne politike koncentrisane oko ideje da su unutar anarhičnog međunarodnog sistema moguće hijerarhizovane strukture, te da nije reč o

⁶ David A. Lake, „Why ‘isms’ are evil: Theory, epistemology, and academic sects as impediments to understanding and progress“, *International Studies Quarterly*, vol. 55, Issue 2 /2011, pp. 465-480.

⁷ David A. Lake, *Hierarchy in International Relations*, Coronell University Press, Ithaca and London, 2011.

⁸ Ibid, p. ix.

međusobno isključivim antipodima, već da se radi o različitim analitičkim ravnima. Polazno stanovište teorije o međunarodnim hijerarhijama Lejk vidi u konceptu autoriteta kao međunarodne moći koji je „podjednako važan ako ne i važniji od prisile“.⁹

U nastavku rada fokusiraćemo se upravo na ovaj segment njegove teorije, nastojeći da sadržaj koncepta međunarodnog autoriteta uporedimo sa drugačijim teorijskim interpretacijama međunarodne moći, prevashodno onima koje su mu prethodile. Cilj komparacije jeste isticanje teorijskih prednosti Lejkovog tumačenja strukture međunarodnog sistema i pokušaj da se domaća akademska javnost, prvenstveno mlađi istraživači usmereni prevashodno na *mainstream* teoretičare i „patrijarhe“ nauke o međunarodnim odnosima, zainteresuju za ovo, u određenoj meri „nekanonsko“, promišljanje ustrojstva svetske politike.¹⁰ Stoga ćemo se na narednim stranicama isprva pozabaviti genezom pojma moći, kako bi se zatim usredsredili na Lejkovo viđenje autoriteta kao oblika međunarodne moći, kao i na njegovo tumačenje međunarodnog autoriteta kao ugovornog odnosa i „kamena temeljca“ međunarodnih hijerarhija. Potom ćemo napraviti

⁹ Ibid.

¹⁰ Važno je napomenuti da Dejvid Lejk nipošto nije nepoznato ime među srpskim proučavaocima međunarodnih odnosa. Za njihovo upoznavanje sa ovim autorom najviše je zaslužan mr Dragan Živojinović, koji je, po povratku sa svog studijskog boravka u San Dijegu 2006. godine, popularizovao Lejka među studentima i kolegama sa Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Pozivanje na različite segmente Lejkovog bogatog naučnog opusa (znatno šireg od pitanja međunarodnog autoriteta i međunarodnih hijerarhija) prisutno je u radovima izvesnog broja domaćih autora i pokriva širok dijapazon tema poput rivaliteta velikih sila, bilateralnih i multilateralnih odnosa, regionalne bezbednosti, etničkih konflikata, teorijskih debata u međunarodnim odnosima, postkolonijalnih studija i dr. (videti: Dragan Živojinović, „Šest razloga zbog kojih Kina neće biti sledeća svetska supersila“, *Godišnjak 2009* Univerziteta u Beogradu - Fakulteta političkih nauka, Godina III, broj 3, 2009, str. 437-475; Vladimir Trapara, „Pravila o međunarodnom miru i bezbednosti u svetlu odnosa između velikih sila“, *Međunarodna politika*, god. 61, br. 1140, 2010, str. 80-93; Vladimir Ajzenhamer, „Odnosi Republike Turske i Sjedinjenih Američkih Država tokom decenije vladavine Partije pravde i razvoja (od 2002. do 2012.)“, doktorska disertacija, Fakultet političkih nauka Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2018; Luka Glušac, „Delegacija u međunarodnim odnosima: principal-agent pristup“, *Kultura polisa*, god. XIII, br. 30, 2016, str. 259-272; Dušan Proroković, „Regionalna bezbednosti i teorija realizma: studija slučaja Arktik“, doktorska disertacija, Fakultet bezbednosti Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2017; Miloš Milenković, „Ograničenja teorijskog izučavanja uzroka etničkih konflikata“, *Sociološki pregled*, vol. XLIX, no. 2, 2015, str. 163–187; Marko Kovačević, „Međunarodni odnosi u doba teorijskog pluralizma: o stanju discipline i glavnim raspravama početkom 21. veka“, *Međunarodni problemi*, vol. LXIX, no. 2-3, 2017, str. 181-205; Nataša Jovanović, „Rubikova kocka' postkolonijalizma: teorijski sinkretizam i novi izazovi u postkolonijalnim studijama“ *Međunarodni problemi*, vol. LXIX, no. 2-3, 2017, str. 309-331)

osvrt na vrste međunarodnih hijerarhija i mesto koje one zauzimaju u savremenoj svetskoj politici. Završno razmatranje posvetićemo sumiranju zaključaka o Lejkovom konceptu međunarodnog autoriteta.

Moć i međunarodna moć

Pojam moći je kroz istoriju definisan na različite načine, a kontemplacije o njenoj prirodi i posledicama čine veliki deo ukupnog *fundus-a* društvene i političke misli. Antika i srednji vek mogle su se pohvaliti obiljem različitih shvatanja moći no, uprkos živoj debati o njenoj prirodi, izvorima i konsekvencama, vodeći umovi ovih razdoblja uglavnom za sobom nisu ostavili precizno osnovno značenje ovog pojma. Iz njihovog ugla gledanja značenje pojma „moć“ bilo je *a priori* poznato svakom čoveku koga je krasio zdrav razum.¹¹ Ipak, određena osnovna značenja bila su izvedena. Za Gorgiju moć je predstavljala „prirodni zakon da se slabiji ne protive jačem, već da jači vlada i vodi slabijeg, da jači ide napred a da ga slabiji sledi“.¹² Kod Platona takođe možemo sresti shvatanje moći kao „prava“ tj. zakona, sa tom razlikom da ono ne počiva na „pravu jačeg“ već na „pravdi“ koja za njega nije ništa drugo do vršenje vlasti u interesu potčinjenih.¹³ Za razliku od Gorgije kod Platona je prisutna etička dimenzija moći, ali ona za razliku od savremenog poimanja etike i morala ima u potpunosti meritokratsku dimenziju. Za Platona između „moći znanja“ i „političke moći“ stoji znak jednakosti, te je njegov zaključak da političku moć u potpunosti treba prepustiti filozofima (ovo stanovište, izneto u *Državi* biće u velikoj meri revidirano u *Zakonima*).¹⁴ Klimaks antičkog promišljanja na temu moći nastupa sa Aristotelom koji sadržaj ovog pojma oslobađa pravne i etičke konotacije, odstranjujući iz njega ideje zakona, prava i pravde, i usađujući namesto njih koncept „mogućnosti“ u samo jezgro pojma. Moć tako postaje svojevrsna „pokretačka sila“ koja sa sobom nosi mogućnost delanja ili promene,¹⁵ čime je ovaj starogrčki mislilac udario temelje savremenim tumačenjima koja moć izjednačavaju sa „sposobnosti da se proizvede promena ili da joj se odupre“.¹⁶

¹¹ Robert Dal, „Moć“, *Nova srpska politička misao*, Beograd, vol. XIII, no. 1-4, 2006, str. 37.

¹² Mihailo Đurić, *Iz istorije antičke filozofije, Izabrani spisi*, Knjiga 1, Službeni list i Tersit, Beograd, 1996, str. 262.

¹³ Radomir Lukić, *Istorija političkih i pravnih teorija – I knjiga*, Naučna knjiga, Beograd 1973, str. 86.

¹⁴ Platon, *Država*, Beogradski grafičko-izdavački zavod, Beograd, 2002, str. 174–237.

¹⁵ Aristotel, *Metafizika*, Kultura, Beograd, 1976, str. 206–224.

¹⁶ Džozef S. Naj, *Budućnost moći*, op. cit., str. 22.

Srednjevekovna i renesansna misao će eksplicitnije poistovetiti moć sa vlašću. Makijaveli (Niccolo Machiavelli), uprkos činjenici da će oko ovog pojma izgraditi čitavu političku filozofiju (i usput, nehotično utemeljiti put ka modernoj političkoj nauci) neće trošiti previše reči na njegovo precizno određenje. Hobs (Thomas Hobbes) će je pak okovima teorije suverenosti neraskidivo vezati za pravo suverena na apsolutnu vlast. Dal (Robert A Dahl) primećuje kako je do Hobsa pažnja teoretičara bila usmerena prvenstveno ka odnosima moći unutar zajednice,¹⁷ a da sa stvaranjem i usponom nacionalne države njihova pažnja sve više biva usmerena na ulogu moći u međunarodnoj politici.¹⁸ Novo poglavlje u shvatanju moći otvoriće Maks Veber (Max Weber) koji će na Aristotelovom tragu moć videti kao potencijal promene i shodno tome definisaće je kao mogućnost „da se u okviru jednog društvenog odnosa sprovede sopstvena volja uprkos otporu“.¹⁹ Uskoro će i drugi teoretičari krenuti njegovim putem, a Veberove ideje će prvo iz okrilja sociologije biti prenete u naručje politikologije, a samim time i u ruke nauke o međunarodnim odnosima. Kako to primećuje Vent, za ovaj trend najviše će biti zaslužna realistička škola mišljenja, koja će pelcer Veberovog shvatanja *macht-a* (nem. moć) presaditi i na druge teorijske pristupe, proizvodeći tako nova tumačenja i uzrokujući žustre teorijske debate.²⁰

Velika socio-politička previranja na početku XX veka donela su porast interesovanja za političku dimenziju moći. Kada je u pitanju nauka o međunarodnim odnosima, prvu polovinu veka obeležila je dominacija klasičnih realista poput Rejmonda Arona (Raymond Aron) i Hansa Morgentaua (Hans Morgenthau). Aron, jedan od „patrijarha“ klasičnog realizma, moć je tumačio krajnje simplifikovano – kao sposobnost da se drugima nametne sopstvena volja, vezavši objašnjenje ovog pojma za pojmove „sile“ i „potencijala“. Silu je odredio kao „ukupnost materijalnih sredstava koja su odmah raspoloživa u slučaju pribegavanja nasilju, a potencijal kao sposobnost proširene upotrebe sile u zavisnosti od vremena, prostora i snage protivnika“.²¹ Time je koncipirao jedno

¹⁷ Robert Dal, „Moć“, *Nova srpska politička misao*, Beograd, vol. XIII, no. 1-4, 2006, op. cit, str. 37.

¹⁸ Ibid, str. 38.

¹⁹ Maks Veber, *Privreda i društvo*, knjiga 1, Prosveta, Beograd, 1976, str. 37.

²⁰ Za više videti: Dragan R. Simić, „Još jedanput o ‘četiri velike debate’ (Crtime iz istorije nauke o međunarodnim odnosima)“, *Politička revija*, vol. 18, no. 4, 2008, str. 1474; Vladimir Ajzenhamer, „Boljno polje praxis: realističko-konstruktivistički dumvirat i „posrtanje“ liberalnog intervencionizma“, *Međunarodni problemi*, vol. LXIX, no. 2-3, 2017, str. 263.

²¹ Srđan Slović, „Teorijski pristupi Rejmona Arona i Hansa Morgentaua“, u Milan Lipovac, Dragan Živojinović (ured.), *Međunarodna bezbednost – teorijski pristupi*, Inovacioni centar Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Akademska knjiga, Beograd, 2014, str. 88.

krajnje „resursno“ poimanje moći, trasirajući put brojnim teoretičarima realizma za koje ovaj pojam neće označavati ništa drugo do „resurs“ koji nije svima u jednakoj meri stavljen na raspolaganje. Drugi veliki realista, Hans Morgentau, slično Makijaveliju, ne daje *per se* definiciju moći, već za temelj svoje teorije uzima koncept „interesa“ predočenog u kontekstu moći.²² Takav interes može biti definisan kao „volja za moći“ čiji koren ovaj teoretičar vidi u ljudskoj prirodi.²³

Glavni teorijski oponent realizma – liberalna misao, će potpuno drugačije ustrojiti svoj pogled na ulogu moći u međunarodnim odnosima. Vođeni snažnim uverenjem da „ljudski razum može trijumfovati nad ljudskim strahom i nad žudnjom za moći“,²⁴ liberali na državu više ne gledaju kao na otelotvorenje moći, već ona za njih predstavlja ustavni entitet zadužen za jačanje vladavine zakona i poštovanje prava građana na život, slobodu i svojinu.²⁵ Iako uvereni da moć države mora poštovati zahteve tržišta i vladavinu prava, njihovo poimanje moći ipak nije u potpunosti odvojeno od pojma sile. Američki predsednik Vudro Vilson (Woodrow Wilson), u svoje vreme jedan od najvećih zagovornika liberalnog svetskog poretka, smatrao je da se „baklja“ demokratije mora prenositi među svim narodima sveta, a da je u slučaju otpora demokratskim vrednostima upotreba sile sasvim opravdana.²⁶

Drugi svetski rat, a potom i Hladni rat učvrstili su trend tumačenja unutarpolitičkih i spoljnopolitičkih zakonitosti putem pozivanja na različite vidove (i parametre) moći. Značajni doprinos savremenom tumačenju moći dao je već pomenuti Robert Dal, definišući prvi aspekt moći (tzv. „prvo lice moći“)²⁷ kao mogućnost da se „drugi privole da delaju na način koji je u suprotnosti sa njihovim početnim preferencijama i strategijama“.²⁸ Reč je pre svega o „relacionom“ shvatanju moći, koju možemo okarakterisati i kao „komandnu moć“, usmerenom

²² Ibid.

²³ Martin Griffiths, Steven C. Roach, M. Scott Solomon, *Fifty key thinkers in International Relations – Second edition*, op. cit., p. 51.

²⁴ Robert Jackson, George Sorensen, *Introduction to International Relations, Theories and Approaches*, Oxford University Press, Oxford, 2012, p. 101.

²⁵ Ibid.

²⁶ Već je Vilsonov primer pokazao da liberalizam, uprkos naglašenom teorijskom idealizmu, nije nimalo pacifistična politička praksa. Njegova težnja svetskom miru uvukla je SAD u više ratova sa latinoameričkim državama (Haiti, Dominikanska Republika i Devičanska ostrva), a potom i u Prvi svetski rat (za više videti: Vladimir Ajzenhamer, „Boljno polje praxis: realističko-konstruktivistički dumvirat i „posrtanje“ liberalnog intervencionizma“, op. cit., str. 268-271).

²⁷ Džozef S. Naj, *Budućnost moći*, op. cit., str. 28.

²⁸ Ibid.

prevashodno na ponašanje i namere aktera, koje u prvi plan ističe pitanje njenih varijabli: količine moći, rasporeda moći, vrste moći, domašaja moći, resursa moći, veštine upotrebe moći, motivacije i troškova moći.²⁹ Potonje teorijske elaboracije o moći predstavljaju, u većoj ili manjoj meri, akcentovanje jednog (ili više) pobrojanih elemenata kao manje ili više važnog.

U kontekstu nauke o međunarodnim odnosima danas možemo razlikovati dva dominantna shvatanja moći – aronovsko shvatanje moći (moć kao „resurs“) i dalovski pristup moći (moć kao „relacioni odnos“), mada je najčešća situacija ona u kojoj se ova dva tumačenja prepliću ili nadopunjuju. Ovakav interpretativni eklektizam najuočljiviji je kada se moć analizira na globalnoj razini, i kada je o moći jedino moguće govoriti kao o simulakrumu resursa i odnosa.³⁰ Međutim, oštra distinkcija između ova dva shvatanja moći takođe nije retkost. Nju možemo sresti naročito u onim akademskim krugovima koji su bliski tzv. političkim *decision maker*-ima (eng. *donosioci odluka*) koji uglavnom nastoje da ostvare prognoze budućih događaja kako bi što bolje uskladili praktične političke akcije sa željenim rezultatima. U ovakvim slučajevima moć se često definiše kao „resurs koji može proizvesti ishod“,³¹ te se „snaga“ jedne države procenjuje na osnovu brojnosti stanovništva, veličine teritorije, prirodnih resursa, ekonomske snage, vojne sile i društvene stabilnosti.³² Ovakvo poimanje moći ima svojih prednosti, od kojih je „merljivost“ bez sumnje najveća. Međutim Naj navodi jedan lako uočljiv nedostatak ovakve „empirijske“ postavke, a to je činjenica da se ljudi, kada poistovete moć sa resursima koje proizvode (ili ih mogu proizvesti), često susretnu sa paradoksom „da oni koji su po najviše obdareni moći ne dobijaju uvek ishod koji žele“.³³

Ovaj paradoks vremenom je doveo do jačanja interesovanja i za druge aspekte moći. Bakrak (Peter Bachrach) i Barac (Morton S. Baratz) nadogradili su Dalovu teoriju moći ističući značaj ideja i institucija, apostrofirajući ono što bi se moglo okarakterisati kao moć „dnevnog reda delovanja“.³⁴ Iako su ova dva teoretičara moć posmatrala u kontekstu lokalne zajednice, stavljajući akcenat na nemerljive elemente moći (koje će okarakterisati kao „drugo lice moći“), njihove

²⁹ Robert Dal, „Moć“, *Nova srpska politička misao*, Beograd, vol. XIII, no. 1-4, 2006, op. cit., str. 40-45.

³⁰ Džozef S. Naj, *Budućnost moći*, op. cit., str. 26.

³¹ Ibid, str. 24.

³² Ibid, str. 25.

³³ Ibid.

³⁴ Piter Bakrak, Morton S. Barac, „Dva lica moći“, *Nova srpska politička misao*, Beograd, vol. XIII, no. 1-4, 2006, str. 57-68.

ideje imaće veliki odjek i na planu proučavanja međunarodne politike. Tako se njihov uticaj može osetiti u radovima čitave plejade autora najrazličitijih teorijskih provinijenija poput Džozefa Naja, Frensis Fukojame (Francis Fukuyama), Roberta Kiohejna (Robert O. Keohane), Aleksandra Venta i mnogih drugih. Ipak na njima će najviše „kapitalisati“ zagovornici liberalizma i konstruktivizma. Liberali će njihovo shvatanje moći ugraditi u svoje viđenje značaja međunarodnih institucija, dok će ga konstruktivisti iskoristiti za jačanje svoje argumentacije o presudnom uticaju ideja na svetsku politiku. Primerom Bakraka i Baraca krenuo je i Luks (Stiven Luks) koji će Dalovom, Bakrakovom i Baracovom viđenju pridodati i treći aspekt moći koji se ispoljava kroz uobličavanje nečijih osnovnih ili početnih preferenci. Suština ovog tzv. „trećeg lica moći“ najbolje se oslikava u sledećoj Najovoj konstataciji: „Ukoliko možete navesti druge da žele isti ishod kao i vi, neće biti potrebno da se prevladavaju njihove osnovne želje“.³⁵

Uspon strukturalnog realizma u nauci o međunarodnim odnosima dovešće do daljeg usložnjavanja pogleda na moć. Kenet Volc (Kenneth N. Waltz) moć određuje posredstvom „sposobnosti delovanja“ i odnosi se prema njoj kao prema jednom od elemenata političke strukture.³⁶ U anarhičnom međunarodnom sistemu, smatra Volc, bezbednost predstavlja najveće dobro i najpoželjniji cilj za stremljenje. Države su suočene sa izborom da li će svoju moć koristiti za obezbeđivanje ovog cilja, ili će posegnuti za upotrebom moći samo zato da bi je dodatno uvećali, čime ona prestaje da bude sredstvo i konstituiše se kao cilj. Volc pretpostavlja „motiv bezbednosti (opstanka) država motivu sticanja moći“. Kao veliki zagovornik *ravnoteže snaga* on u ovom konceptu vidi recept za rešenje problema koji nastaje usled težnje za zgrtanjem moći, te gleda na njega kao na rezultat nastojanja država da onemoguće „pretvaranje moći iz potencijalnog sredstva“ u „cilj kome teže“.³⁷ Drugi poznati strukturalni realista, Džon Miršajmer (John J. Mearsheimer) moć posmatra dvodimenzionalno, kao *moć zasnovanu na materijalnim pretpostavkama*, i kao *latentnu moć* koja počiva na spletu društveno-ekonomskih faktora. Materijalni aspekt moći otelotvoren je u vojnim kapacitetima države, te je odmeravanje moći „uglavnom funkcija opipljivih vojnih zaliha koje država ima u svome posedu, kao što je broj divizija ili nuklearno oružje“.³⁸ Latentni aspekt

³⁵ Džozef Naj, *Budućnost moći*, op. cit., str. 31.

³⁶ Jack Donnelly, „Realizam“, u Dejan Jović (ur.), *Teorije međunarodnih odnosa – Realizam*, Politička kultura, Zagreb, 2013, str. 44.

³⁷ Žaklina Novičić, „Kenneth Waltz i neorealizam“, u Dejan Jović (ur.), *Teorije međunarodnih odnosa – Realizam*, Politička kultura, Zagreb, 2013, str. 274.

³⁸ John J. Mearshaimer, „Strukturalni Realizam“, u Dejan Jović (ur.), *Teorije međunarodnih odnosa – Realizam*, Politička kultura, Zagreb, 2013, str. 88.

moći Miršajmer vezuje za materijalno blagostanje i broj stanovnika države, primećujući kako upravo latentna moć poseduje „sirovi potencijal na koji se država može osloniti kada se natječe s drugim državama, svojim rivalima“³⁹ jer predstavlja izvor novca, tehnologije i ljudstva potrebnog za izgradnju vojne sile i vođenje rata. Interesantno je da Miršajmer ne smatra da je rat jedini način da država osvoji moć, već da se uspon ka moći može osigurati putem uvećanja brojnosti stanovništva i udela u ukupnom globalnom bogatstvu.

U pomenutoj plejadi različitih teorijskih tumačenja vredna pomena je i tzv. teorija složene zavisnosti koju su zajedno razvili Kiohejn i Naj. Ova dva autora marginalizuju značaj vojnog faktora u savremenim međunarodnim odnosima, apostrofirajući druge resurse moći (npr. pregovaračku veštinu). Kiohejn i Naj polaze od pretpostavke da savremeni međunarodni odnosi funkcionišu kao složen interakcijski sistem, u kome interagovanje i međuzavisnost predstavljaju vodeće principe. U takvom okruženju bezbednost i opstanak ne mogu više predstavljati spoljopolitički imperativ države (što je svakako bio slučaj u periodu pre II svetskog rata), već se prednost mora dati ekonomskim i socijalnim pitanjima.⁴⁰ Na ovom mestu neophodno je skrenuti pažnju i na Najov samostalni istraživački poduhvat koji je iznedrio svakako jednu od najsveobuhvatnijih teorija moći u nauci o međunarodnim odnosima. Najovi koncepti „tvrde moći“, „meke moći“ a potom i „pametne moći“ obeležiće dalji razvoj ove discipline. Tvrdu moć on definiše kao „moć koja počiva na podsticajima (šargarepa) ili pretnji (štap)“,⁴¹ tumačeći je u kontekstu Dalove komandne moći. S druge strane koncept „meke moći“ konstituisan na teorijskim smernicama Luksa, ali i Bakraka i Baraca, pretpostavlja sposobnost da se željeni ishod ostvari putem kooptivnih metoda postavljanja dnevnog reda, ubeđivanja i privlačenja.⁴² Pametna moć je sinkretički koncept koji je Naj ustrojio formulišući najpoželjniji tip moći koji bi uspešno odgovorio svim izazovima savremene svetske politike, te stoga on predstavlja „kombinaciju tvrde moći prisile i isplate sa jedne strane i meke moći ubeđivanja, s druge“.⁴³

Ovde ćemo se zaustaviti sa retrospektivom teorijskih razmatranja i rasprava o moći, s obzirom na to da ova tema predstavlja neiscrpn izvor teorijskih

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Robert Jackson, George Sorensen, *Introduction to International Relations, Theories and Approaches*, op. cit., p. 101.

⁴¹ Džozef Naj, *Paradoks američke moći*, BMG, Beograd, 2004, str. 29.

⁴² Džozef S. Naj, *Budućnost moći*, op. cit., str. 35.

⁴³ Ibid, str. 12.

elaboracija vrednih poena, kako iz oblasti nauke o međunarodnim odnosima,⁴⁴ tako i iz domena drugih društvenih nauka, prevashodno filozofije, sociologije, antropologije i ekonomije.⁴⁵ No, mišljenja smo da smo na prethodnim stranama obezbedili kratak ali jezgrovit prikaz svih, za temu našeg rada, relevantnih konceptualizacija ovog pojma. Stoga ćemo sada preći na pitanje Lejkove intepretacije autoriteta kao forme međunarodne moći tj. pitanje uloge međunarodnog autoriteta u savremenoj svetskoj politici.

Autoritet kao ugovorna forma međunarodne moći

Tumačenje svetske politike Dejvida Lejka usidreno je u shvatanju moći kao „primarnog medijuma“ međunarodnih odnosa, medijuma koji ima mnoga lica i mnoga izvorišta.⁴⁶ Autoritet je stoga, tek jedno od brojnih lica moći, koje se od drugih oblika moći ne razlikuje ni po nameri, ni prema ishodu, već po činjenici da je njegovo prepoznatljivo obeležje princip *legitimnosti*. U slučaju drugih vidova moći poslušnost i pokornost mogu biti nametnuti primenom fizičke sile, drugim rečima – čistom prisilom. Kada je u pitanju autoritet, on počiva na legitimnom odnosu nadređenosti i podređenosti zasnovanog na obavezama i pravima obe strane. Za Lejka, princip legitimiteta predstavlja temelj prihvatanja autoriteta, i podjednako je važan za odnose unutar jedne države, kao i za njene odnose sa drugim državama.

Lejkovo tumačenje pojma „autoritet“ počiva na sintezi Hobsovog viđenja pojma suvereniteta i Dalove interpretacije moći kao komandne moći. Lejk autoritet koncipira kao relacioni odnos u kome moć podrazumeva interaktivnu relaciju između nadređenog i podređenog. Unutardržavni politički autoritet nikada nije „dijadni odnos između vladara i pojedinačnog subjekta, već proizilazi iz kolektiva koji daje pristanak vladaru“.⁴⁷ Kako Lejk njihov odnos zasniva na hobsijanskom legitimitetu, ovaj koncept podrazumeva pravo nadređene strane da zahteva

⁴⁴ Pomenućemo samo nemali doprinos koji su razmatranju ove teme dale socijal-konstruktivistička misao i kritička škola, i teoretičari poput Aleksandra Venta i Roberta Koxa (Robert Cox).

⁴⁵ Društvene nauke su tokom XX veka iznedrile čitav „panteon“ teoretičara koji su se bavili ovim pitanjem, poput Talkota Parsonsa (Talcott Parsons), Hane Arent (Hannah Arendt) ili Mišela Fukoa (Michel Foucault)...

⁴⁶ David A. Lake, *Hierarchy in International Relations*, op. cit, p. 21.

⁴⁷ Ibid, p. 19.

poslušnost od podređene. Zahtev za poslušnošću nije u potpunosti obligatoran jer podređena strana ima pravo da odbije izvršenje određene zapovesti. Ipak, slobodna volja u ovakvom odnosu nije bez konsekvenci jer, iako pojedinci mogu sami odlučiti da li će se povinovati zahtevu autoriteta ili ne, oni su i dalje obavezani „pravom vladara da disciplinuje ili kazni njihovu neposlušnost“.⁴⁸

Ovakvo relaciono shvatanje moći lakše je primeniti na odnose unutar društvenih struktura, gde pojedinci deluju kao članovi jedne manje ili više koherentne zajednice, što je prevashodno moguće zahvaljujući (vrhovnom) autoritativnom okviru obezbeđenom od strane države. Međutim, u anarhičnom međunarodnom okruženju, lišenom vrhovnog autoriteta, države u međusobne interakcije mogu stupati i kao nezavisne jedinice, i kao jedinice određenog kolektiviteta. Međunarodna zajednica ni u kom slučaju ne predstavlja u potpunosti uređeni i opšte prihvaćenim autoritetom povezani kolektivitet, iz čijeg jedinstvenog pristanka bi mogao iznići legitimni globalni suveren.

Nedostatak vrhovne suverene vlasti na globalnom nivou, postavlja Lejka pred pitanje zasnovanosti i opravdanosti sopstvenog koncepta. Može li se uopšte govoriti o autoritetu u anarhičnom međunarodnom okruženju? Ukoliko je to i izvodljivo, može li se o njemu uopšte govoriti kao o legitimnom tj. dobrovoljnom odnosu? Jer, ako unutar države kolektivni karakter pristanka čini potčinjavanje dobrovoljnim, u uslovima međunarodne anarhije takav pristanak je naizgled uvek iznuđen, jer nema formu opšteg konsenzusa, već je naprotiv zadobijen od strane pojedinačnih država.⁴⁹ Za Lejka je ovo pitanje samo prividan problem, čije razrešenje se krije u tumačenju autoriteta koje je dao američki sociolog Piter Blau (Peter M. Blau). Za Blaua potčinjavanje, posmatrano iz ugla pojedinca, nije ništa drugo do rezultat društvenog pritiska koji je, pa opet, posledica opšteprihvaćenih društvenih praksi.⁵⁰ Ovaj argument Lejk uspešno prenosi na polje međunarodnih odnosa, tvrdeći da se prihvatanje autoriteta jedne države od strane više drugih država može tumačiti na isti način na koji Blau tumači potčinjavanje unutar države i društva. Lejk ukazuje na činjenicu da međunarodno okruženje, posredno, može vršiti pritisak na pojedinačnu državu na isti način na koji društvo, posredstvom opšteprihvaćenih praksi, vrši pritisak na pojedinca. Takav pritisak, ne može biti poistovećen sa prisilom, ni kada su u pitanju društvo i država, ni kada su u pitanju međunarodni odnosi, jer je, kako smo već istakli „relacioni autoritet između vladara i potčinjenog ugovor koji se sprovodi dobrovoljno“.⁵¹ Stoga u oba slučaja

⁴⁸ Ibid, p. 18.

⁴⁹ Ibid, p. 19.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid, p. 30.

takav ugovorni odnos ne može biti nametnut (ni od strane autoriteta, ni od strane okruženja), ali može biti rezultat posrednog pritiska koji ima za cilj da pojedinca ili državu navede da oponaša kolektivnu praksu.

Na čemu počiva dobrovoljno prihvatanje podređenog položaja? Lejk primećuje kako politički autoritet, kako u unutrašnjoj, tako i u međunarodnoj politici, počiva na mogućnosti i umeću nadređenog da svojim podređenima obezbedi pristup željenim dobrima. Tačnije, da svojim potčinjenima omogući uslove da ta dobra steknu i sačuvaju. Prihvatanjem ovih dobara pojedinci i države „postaju zavisni od strukture autoriteta koja proizvodi određeni poredak i za uzvrat dobijaju podsticaje da podržavaju vladara i potiskuju moguće disidente koji bi da ga svrgnu. Na taj način, potčinjeni – ulažući kao zajednica u određeni poredak i odnos – daju dodatni legitimitet vladarovom autoritetu“.⁵² Drugim rečima, međunarodni autoritet (baš kao i autoritet unutar države) počiva na razmeni po principu „politički red za legitimitet i poslušnost“.

Na ovom mestu neophodno je napomenuti kako Lejk smatra da „politički red“ nije u suprotnosti sa anarhičnom prirodom međunarodnog sistema. Ukoliko anarhiju shvatimo kao organizujući princip međunarodnog sistema, jasno je da se time implicira nedostatak vrhovnog autoriteta koji bi u globalnu razinu uveo politički red tj. obezbedio globalni politički poredak. Ipak, Lejk zastupa gledište da, iako je sistem anarhičan, to ne znači da su i odnosi između država kao jedinica sistema takođe anarhični.⁵³ Za njega politički poredak nije nužno „poredak“ u kontekstu entiteta odgovornog za produkciju obrazaca ponašanja,⁵⁴ već je reč o saradnji između formalno jednakih država koja unutar sistema predstavlja *per se* obrazac ponašanja. Stoga je opravdano zaključiti kako Lejk na anarhiju i poredak ne glada kao na dihotomne, međusobno isključive, kategorije, već u njima prvenstveno vidi komplementarne segmente analize sistema.

Važno je istaći još jedan aspekt međunarodnog autoriteta, neophodan da bi se razumela šira teorijska konstrukcija Dejvida Lejka, ona koja nastoji da objasni savremene međunarodne odnose uz pomoć teze o prisustvu hijerarhizovanih struktura u anarhičnom međunarodnom okruženju. Dobrovoljna poslušnost ima svoju cenu za one države koje odluče da je iskoriste kao sredstvo za pribavljanje željenih dobara. Ta cena se ogleda u gubitku jednog dela suvereniteta, kojim

⁵² 'Theory Talk #46: David A. Lake on Declining American Hegemony, Dyadic International Hierarchy, and the Seductiveness of Open Economy Politics', *Theory Talks*, 31/5/2016/
<http://www.theory-talks.org/2012/01/theory-talk-46.html> /30/07/2019.

⁵³ David A. Lake, *Hierarchy in International Relations*, op. cit, p. 17.

⁵⁴ Ibid, p. 29.

podređena država nadređenoj „plaća“ garanciju da će joj željeno dobro biti pribavljeno. Željeno dobro o kome Lejk govori nije ništa drugo nego bezbednost, koja za ovog autora, baš kao i za Volca, predstavlja najveću vrednost u kontekstu međudržavnih interakcija. Stoga razmena politički red za poslušnost, u slučaju međunarodnog autoriteta dobija obličje razmene „međunarodne bezbednosti za suverenitet“. Lejk smatra da je međunarodna bezbednost podjednako važna kao i suverenitet, ako ne i više. Njegova pretpostavka na prvi pogled deluje kao veoma smela: „Realnost je da suverenitet nije uvek i svuda cilj kome oni koji su zaokupljeni ljudskom srećom treba da streme“.⁵⁵ No, i u ovom slučaju Lejk samo sledi Volcovu napomenu da su „države prvo i najpreče, zabrinute za svoju bezbednost i da ostvarivanje drugih ciljeva ima smisla tek kada je opstanak obezbeđen“.⁵⁶ Želja da se osigura bezbednost predstavlja glavni motiv zbog kojeg neke države prihvataju autoritet druge države, stupajući tako u odnos nadređenosti i podređenosti. Upravo ovu želju (koju volcovski možemo tumačiti i kao potrebu imanentnu svim državama), Lejk vidi kao „kamen temeljac“ na kome počivaju hijerarhije u međunarodnim odnosima.

Šta su za Lejka međunarodne hijerarhije? U pitanju su „varijable određene autoritetom nadređenog nad rastućim brojem aktivnosti podređenog. Što je veći opseg akcija podređenog koje vladar može legitimno da reguliše, to je njihov odnos više hijerarhizovan“.⁵⁷ Drugim rečima, jedan državni odnos možemo okarakterisati kao hijerarhizovan kada jedna država (Lejk je sklon da o njoj sporadično govori kao o „vladaru“) poseduje autoritet nad drugom državom. Ovaj autoritet nipošto nije apsolutan, niti predstavlja fiksiranu tj. konstantnu kategoriju. Naprotiv, on je fleksibilna kategorija koja varira po svojoj snazi tj. „količini“ svoga uticaja. Upravo zbog toga se i same međunarodne hijerarhije mogu javiti u različitim varijetetima. Da li je reč o slabijoj ili jačoj hijerarhiji zavisice upravo od količine autoriteta koju nadređena država ima nad podređenom. Količina autoriteta raste sa uvećanjem opsega oblasti u politici podređenog koje nadređena država može legitimno da reguliše. S druge strane, vrsta hijerarhije zavisice isključivo od sfere (politička, bezbednosna, ekonomska ili kulturna) u kojoj će se ona ispoljiti. Lejk smatra da su sve hijerarhije u većoj ili manjoj meri političke, a da se u savremenoj svetskoj politici one ispoljavaju uglavnom u ekonomskoj i bezbednosnoj sferi, o čemu će više reči biti u narednom poglavlju.

⁵⁵ Ibid, p. xiii

⁵⁶ Aleksandar Vent, *Društvena teorija međunarodne politike*, op. cit., str. 89.

⁵⁷ David Lake, *Hierarchy in International Relations*, op. cit., p. 62.

Količina autoriteta ogleda se dakle u legitimnoj regulativi nad suverenim nadležnostima podređene države. Što je veće „parče“ nadležnosti koje preuzima nadređena država, to je i hijerarhija veća tj. jača. Drugim rečima, određeni broj aktivnosti podređene države (označićemo je kao „državu B“) može biti pod kontrolom nadređene države („država A“) što implicira autoritet i hijerarhijski odnos, ali se država A istovremeno može pokazati nemoćna da utiče na druge aktivnosti države B koje ostaju u domenu njene suverenosti. U tom slučaju, u pitanju je „delimična hijerarhija“ koju Lejk objašnjava sledećim primerom: „B može prepoznati kao legitimno komandovanje kada A reguliše njene ekonomske odnose sa trećim zemljama (A naređuje B da ne trguje sa drugim državama), ali ne i bilo koje naredbe koje se tiču njihove međusobne saradnje koje A može, ali i ne mora izdati (A ne može narediti B da prati njenu monetarnu politiku)“.⁵⁸ Ukoliko pak, broj aktivnosti države B koje, sa njenim pristankom, kontroliše država A raste, evidentno je da njihov odnos postaje sve više hijerarhizovan, i da je autoritet koji A ima nad B uvećan. Lejk ovakvu situaciju ilustruje na sledeći način: „A sada stiže autoritet nad B koji mu omogućava da B naredi da usvoji određenu monetarnu politiku“.⁵⁹ Iz rečenog proizilazi zaključak da se autoritet države A nad državom B uvećao tj. da je njihova hijerarhija proširena, najmanje do tačke koju Lejk naziva „slabom zavisnošću“.⁶⁰

U kojoj će meri odnos država A i B biti hijerarhizovan, podjednako zavisi od količine autoriteta A nad B, kao i od količine preostalog suvereniteta kojim B još uvek raspolaže. Lejk primećuje kako je u savremenim međunarodnim odnosima prisutna široka lepeza odnosa podređenosti i nadređenosti, koji se međusobno razlikuju upravo prema stepenu hijerarhije. Ukoliko bi smo sve varijetete međunarodnih hijerarhija rasporedili duž zamišljene skale, rangirajući ih prema stepenu hijerarhizovanosti, onda bi se na jednom kraju našla situacija u kojoj A ne poseduje nikakvu kontrolu nad B (Lejk je poistovećuje sa idealom vestfalske suverenosti), dok bi drugi kraj obuhvatio situaciju u kojoj A potpuno kontroliše B tj. ima apsolutnu kontrolu nad svim njenim aktivnostima (čime potpuno ukida njenu suverenost). U drugom slučaju radi se o potpunoj ili „čistoj hijerarhiji“ u kojoj „B ne poseduje nezavisna prava i autonomiju u donošenju bilo kakve odluke, i potčinjena je A u svim aspektima političkog života.“⁶¹

⁵⁸ Ibid, p. 51.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid, p. 52.

Stepenovanje međunarodnih hijerarhija Lejk vrši na širokom potezu između dva suprotstavljena antipoda – idealnog vestfalskog suvereniteta i potpunog ukidanja suverenosti, između kojih leži čitav niz varijeteta (npr. sfere uticaja i delimični protektorati). S obzirom na to da Lejk naglašava kako se savremene hijerarhije najčešće realizuju u sferi ekonomije i bezbednosti, njegova teorija kao bazičnu podelu nameće podelu na „bezbednosne hijerarhije“ i „ekonomske hijerarhije“. U okviru svake od njih može biti ustanovljen neki od pomenutih varijeteta, u zavisnosti od opsega autoriteta tj. broja konkretnih pitanja koja u ovim oblastima kontroliše nadređena država.

Bitno je istaći i to da je Lejkovo istraživanje međunarodnih hijerarhija prevashodno usmereno na obrasce hijerarhije koje širom sveta uspostavljaju SAD. Rezultati ovog istraživanja pokazala su da su američke hijerarhije fenomen globalnog opsega i da SAD „dominiraju makar jednom a najčešće i više nego jednom državom u svakom regionu sveta izuzev Centralne i Južne Azije“.⁶² Takođe, Lejk nije zainteresovan za pitanje međunarodnog autoriteta kojim (u određenim oblastima svetske politike) mogu raspolagati i međunarodne organizacije, kakav je slučaj sa EU ili UN. Njegov stav je da je postojanje ovakvog autoriteta znatno lakše dokazati, te da stoga on ne zavređuje pažnju njegovog istraživanja. Lejk se u svojoj studiji fokusira na više izazovne i manje uočljive odnose nadređenosti i podređenosti koje se između država uspostavljaju na bilateralnoj relaciji.⁶³

Lejkova teorija međunarodnih hijerarhija

Kakav je položaj međunarodnih hijerarhija u savremenim međunarodnim odnosima, i po čemu se one razlikuju? Lejk na ovo pitanje odgovara konstatacijom kako su hijerarhije koje su danas prisutne u međunarodnom sistemu bitno različite od svojih istorijskih prethodnika (sizerensko-vazalnih odnosa srednjeg veka, ili evropskih kolonijalnih shema uspostavljenih tokom XIX i XX veka). Pre svega one su manje transparentne, ograničene i slabije nego u prošlosti, te ih je zato lako prevideti.⁶⁴ Lejk smatra kako njihova „ograničenost“ i „nevidljivost“ nikako nisu pokazatelj njihove prevaziđenosti, već da je u pitanju posledica njihove diverzifikacije i „omekšavanja“ do koga je došlo nakon što su evropske

⁶² Ibid, p. 82.

⁶³ 'Theory Talk #46: David A. Lake on Declining American Hegemony, Dyadic International Hierarchy, and the Seductiveness of Open Economy Politics', op. cit.

⁶⁴ David A. Lake, *Hierarchy in International Relations*, op. cit., p. 36.

sile izgubile svoje prekomorske kolonije, i nakon što su principi jednakosti i suverenosti dobili svoje utemeljenje u međunarodnom pravnom poretku. Međutim, ovo utemeljenje nije značilo odstranjivanje odnosa podređenosti i nadređenosti iz međunarodnih odnosa. Iako je na prvi pogled „pravno utemeljeni princip suvereniteta koji dominira savremenom međunarodnom politikom danas eksplicitno neprijateljski nastrojen prema međunarodnoj hijerarhiji i odriče legitimitet vladavini bilo koje države nad drugom državom“⁶⁵ hijerarhije su opstale, i to u najvećoj meri zahvaljujući upravo državama koje su do juče težile da se oslobode „okova“ kolonijalizma.

Lejk ukazuje na sledeći paradoks. Uporno insistiranje bivših kolonija i država u razvoju na neophodnost međunarodnog poštovanja pravno utemeljenih principa jednakosti i suverenosti nije ništa drugo do svojevrstan politički „teatar“ namenjen očima svetske javnosti. Prava svrha ovog suverenističkog diskursa je dvojaka. S jedne strane, uporno apostrofiranje pomenutih principa služi stvaranju privida oštrog protivljenja nametanju autoriteta spolja. S druge strane, ovo insistiranje služi kao instrument za pripremu terena za uspostavljanje upravo suprotnog aranžmana, a to je prihvatanje hijerarhizovanog odnosa. Stoga anti-kolonijalno, suverenističko i legalističko glasnogovorništvo zapravo za svrhu ima da budućoj podređenoj državi obezbedi što bolju pregovaračku poziciju prema budućem autoritetu.⁶⁶ Na taj način bivše kolonije stvorile su privid predanosti imperativu očuvanja stečene nezavisnosti, stigmatizujući koncept hijerarhije i proterujući ga iz diskursa međunarodne politike. Istovremeno, ovakva praksa je čak učinila da limitirane hijerarhije postanu privlačnije i kredibilnije.⁶⁷

Čemu pomenuti „ketmenizam“? Lejk smatra da su međunarodne hijerarhije danas prikrivene jer državama može biti politički teško da otvoreno priznaju svoj podređeni položaj, a samo priznanje „surove stvarnosti koja se krije iza maske pravno utemeljene suverenosti je nesumnjivo bolno, pogotovo za podređene države čija patina jednakosti je time neumljivo strgnuta“.⁶⁸ Kod potčinjenih država postoji opravdana bojazan da bi javno otkrivanje prave prirode njihovog odnosa prema nadređenoj državi moglo naići na osudu (ako ne i prezir) međunarodne javnosti, te da bi takva situacija potom otežala ostvarenje cilja zbog kojega je hijerarhijski odnos isprva i uspostavljen. Ipak, uprkos riziku da izgube ugled koji sa sobom nosi neokrnjena suverenost, brojne države su

⁶⁵ Ibid, p. xii

⁶⁶ Ibid, p. 36.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

spreme da se odreknu jednog njenog dela, najčešće zarad sopstvene bezbednosti ili ekonomske stabilnosti i prosperiteta.

Kada su u pitanju tzv. bezbednosne hijerarhije, njihov stepen zavisi od bezbednosnog potencijala podređene države. Slično opštem „skaliranju“ međunarodnih hijerarhija, Lejk i kada su u pitanju uže definisane hijerarhije, u ovom slučaju bezbednosne, njihove varijetete smešta između dva suprotstavljena pola – anarhije i hijerarhije. Na kraju anarhijskog pola nalazi se diplomatija, dok je kao hijerarhijska krajnost označen protektorat.⁶⁹ U „anarhičnim odnosima“ države su vođene vestfalskim shvatanjem suvereniteta, u potpunosti zadržavajući ingerencije nad svim aktivnostima u sferi bezbednosti. Lejk kao primer navodi hladnoratovske pregovore između SAD i SSSR-a, vođene oko smanjenja trke u naoružanju. Za njega je ovo čista anarhijska situacija jer ni jedna od dve super sile nije ustupila onoj drugoj bilo kakvu kontrolu nad svojom bezbednosnom i spoljnom politikom (čak ni kada su sklapani konkretni sporazumi).⁷⁰ Kada je u pitanju druga krajnost tj. protektorat, država B prepušta državi A rukovođenje nad svojom bezbednosnom politikom, čime joj se bezbednosno potčinjava. Kao primere potpunog protektorata on navodi američko „sizerenstvo“ nad Panamom, Federalnom Državom Makronezijom i Republiku Maršalska Ostrva.⁷¹ Lejk ističe kako je ovakav, ekstremni, vid potčinjenosti danas ipak retkost, i da se javlja tek sporadično, te pojam „protektorat“ koristi i za opisivanje drugih manje rigidnih formi bezbednosne hijerarhije u kojima „A poseduje autoritet nad mnogim (ali ne i nužno svim) mogućim bezbednosnim akcijama B“.⁷² Između ove dve krajnosti (anarhije i protektorata), nalazi se čitava paleta varijacija bezbednosnih hijerarhija koje Lejk grupiše u dve zasebne kategorije – „sfere uticaja“ i „slabe protektorate“. Prvu grupu karakteriše svojevrsan „tihi istorijski odnos“ u kome je autoritet nadređene države ograničen isključivo na prohibiranje saradnje podređene države sa trećim stranama. U takvom slučaju A ne zahteva od B aktivnu međusobnu saradnju, već se zahteva da se B suzdrži od ulaska u vojne saveze i druge bezbednosne saradnje sa trećim državama. Kao konkretan primer sfere uticaja Lejk navodi odnose SAD i država Latinske

⁶⁹ Ibid, p. 52.

⁷⁰ Ibid, p. 53.

⁷¹ Lejk smatra da je Panama danas najpotčinjenija država na svetu, i da se njen odnos sa SAD može okarakterisati ne samo kao potpuni protektorat već i kao neformalni oblik imperijalne potčinjenosti (za šire obrazloženje ove teze videti: Ibid, p. 55.)

⁷² Ibid, p. 54.

Amerike tokom trajanja Monroeove doktrine (*eng. Monroe Doctrine*). U drugu grupu ubrajamo one situacije u kojima država A ima znatno veću, ali i dalje ograničenu, kontrolu nad bezbednosnom i spoljnom politikom države B. Lejk za primere ovakvog, „slabog“ protektorata uzima odnose SAD i Saudijske Arabije tokom trajanja I Zalivskog rata, ali i primere američko-japanskih i američko-nemačkih odnosa po završetku II Svetskog rata.⁷³

Ekonomska sfera je drugo područje u kome se međunarodne hijerarhije najčešće ispoljavaju. Kako ekonomsku politiku jedne države posmatramo kroz njene ukupne aktivnosti usmerene na akumulaciju i alokaciju resursa, hijerarhije i u ovom slučaju zavise od količine i obuhvata autoriteta koji država A ima nad ekonomskom politikom države B. I u ovom posebnom slučaju, baš kao i u slučaju bezbednosnih hijerarhija, hijerarhijska skala je omeđena dvema krajnostima – „tržišnom razmenom“, koja obeležava anarhični pol skale, i „ekonomskom zavisnošću“ kao hijerarhijskim polom skale. Tržišna razmena funkcioniše na „sličan način diplomatiji u bezbednosnim spoljnim politikama, obe strane biraju da trguju, investiraju, ili da se na druge načine uključe u ekonomske interakcije dok istovremeno zadržavaju potpuni autoritet nad svojim aktivnostima“.⁷⁴ Ekonomska zavisnost, pak, podrazumeva situaciju u kojoj država B daje „odrešene ruke“ državi A u procesu upravljanja njenom celokupnom ekonomskom politikom, što podrazumeva i stavljanje njene nacionalne valute pod kontrolu nadređene države. Primer ovakvog „čistog“ ekonomskog potčinjavanja je slučaj Dominikanske Republike, koja je početkom XX veka prepustila SAD kontrolu nad svim vladinim finansijama.⁷⁵

Kao i u slučaju bezbednosnih hijerarhija, između ove dve krajnosti smeštene su dve kategorije varijeteta – „ekonomska zona“ i „slaba zavisnost“, koje funkcionišu po identičnim principima kao i „sfera uticaja“ i „slabi protektorat“, te se u njihovo opisivanje nećemo detaljnije upuštati.

Zaključno razmatranje

Shvatanje međunarodnog autoriteta Dejvida Lejka možemo okarakterisati kao teorijsku konceptualizaciju moći duboko ukorenjenu u pređašnjim

⁷³ Ibid, p. 55.

⁷⁴ Ibid, p. 56.

⁷⁵ Ibid.

tumačenjima ovoga fenomena. Pošavši od Dalove interpretacije (komandne) moći i Hobsovog shvatanja suvereniteta, Lejk nije pokušao da da sveobuhvatnu (a opet, pojednostavljenu) definiciju moći, kakvu možemo naći kod pojedinih klasičnih realista (npr. Arona), niti se zadovoljio tek usputnim, neodređujućim definisanjem ovog pojma (kakav je slučaj sa Morgentauom). Sledeći primer Dala, Bakraka, Baraca, Luksa i Naja, on je moći pristupio kao višeslojnom fenomenu, fokusirajući pažnju samo na jednu od njenih mnogobrojnih manifestacija. Lejkovu studiju o međunarodnim hijerarhijama stoga možemo u podjednakoj meri čitati i kao „nekanonsku“ analizu strukture međunarodnog sistema, ali i kao veoma preciznu promisao *autoriteta* kao lica moći u koje se nauka o međunarodnim odnosima nije često zagledavala.

Odnos nadređenosti i podređenosti koji počiva, ne na prisili, niti na strahu od sile, već na dobrovoljnom pristanku, čini glavnu okosnicu Lejkove teorije, a ujedno predstavlja i njeno najprepoznatljivije mesto. Potčinjavanje sili čini jedno od opštih mesta ljudske istorije, poglavlje koje je čovečanstvo naizgled prezrivo zatvorilo nakon uspona i uspeha anti-kolonijalnog pokreta u drugoj polovini XX veka. U tom kontekstu Lejkova studija, koja ukazuje da je realnost nešto sasvim drugo tj. da dojučerašnje kolonije i dalje, ovoga puta samovoljno, pristaju na podređeni položaj ne bi li iz njega izvukle korist, mnogima na prvi pogled može delovati krajnje subverzivno. Jer Lejk, poput dečaka u Andersenovoj (Hans Christian Andersen) bajci upire prstom na međunarodne hijerarhije, i uprkos njihovoj prikrivenosti podseća „da je car go“. Lejkovim vokabularom rečeno, suverenitet nije uvek i svuda ideal kome ljudi teže, te se principi jednakosti i suverenosti, uprkos svome utemeljenju u međunarodnom pravu, njegovim argumentima razgolićuju kao tek „jedan od mogućih svetova“, a nikako kao neupitna i neminovna stvarnost.

Sledeći Volcovo viđenje međunarodnog poretka u kome se bezbednost vrednuje kao najveće i najpoželjnije dobro, Lejk od nje čini robu za trampu koja funkcioniše po principu „bezbednost za suverenost“. Lejkova teorija polazi od pretpostavke da su mnoge države u svetu (uglavnom bivše kolonije, ali i države u razvoju) više zainteresovane za sopstvenu bezbednost i ekonomsku stabilnost, nego što im je stalo do očuvanja svoje suverenosti. Na taj način mogu se objasniti mnogi aktuelni trendovi u međunarodnim odnosima, kao i spoljne politike konkretnih država.

Iako više nisu *res publica* tj. javna stvar svetske politike, međunarodne hijerarhije su i dalje tu, privlačne u podjednakoj meri i slabim državama i istraživačima međunarodnih odnosa. Ovi potonji će svakako zaključiti da savremeni međudržavni odnosi nadređenosti i podređenosti nisu ništa manje interesantni za akademsko proučavanje od njihovih sizerensko-vazalnih i

kolonijalnih prethodnika.⁷⁶ Štaviše, njihove implikacije, kao i kontroverze koje ih prate, čine od međunarodnih hijerarhija nezaobilazni fenomen današnjice, bez koga razumevanje globalne političke arene nije u potpunosti moguće.

Bibliografija

- Ajzenhamer, Vladimir, „Boljno polje praxis: realističko-konstruktivistički dumvirat i „posrtanje“ liberalnog intervencionizma“, *Međunarodni problemi*, vol. LXIX, no. 2-3, 2017, str. 262-282.
- Ajzenhamer, Vladimir, „Odnosi Republike Turske i Sjedinjenih Američkih Država tokom decenije vladavine Partije pravde i razvoja (od 2002. do 2012.)“, doktorska disertacija, Fakultet političkih nauka Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2018.
- Aristotel, *Metafizika*, Kultura, Beograd, 1976.
- Bakrak, Piter, Barac, Morton S. „Dva lica moći“, *Nova srpska politička misao*, Beograd, vol. XIII, no. 1-4/2006, str. 57-68.
- Dal, Robert, „Moć“, *Nova srpska politička misao*, Beograd, vol. XIII, no. 1-4/2006, str. 35-55.
- Donnelly, Jack, „Realizam“, u Jović, Dejan (Ur.), *Teorije međunarodnih odnosa – Realizam*, Politička kultura, Zagreb, 2013, str. 39-67.
- Đurić, Mihailo, *Iz istorije antičke filozofije, Izabrani spisi*, Knjiga 1, Službeni list i Tersit, Beograd, 1996.
- Griffiths, Martin, Roach, Steven C., Solomon, M. Scott, *Fifty key thinkers in International Relations – Second edition*, Routledge, New York & London, 2009.
- Glušac, Luka, „Delegacija u međunarodnim odnosima: principal-agent pristup“, *Kultura polisa*, god. XIII, br. 30, 2016, str. 259-272;

⁷⁶ Za domaće istraživače, Lejkovo tumačenje međunarodnog autoriteta, kao i međunarodnih hijerarhija koje na njemu počivaju, može biti posebno interesantno sa stanovišta utvrđivanja položaja Republike Srbije (ali i položaja drugih država post-jugoslovenskog prostora) na pomenutim skalama bezbednosne i/ili ekonomske hijerarhije. Primarni fokus ovoga rada, baš kao i njegov obim, nisu ostavili prostor za izvođenje takve studije slučaja, te se stoga ovo istraživačko pitanje samo po sebi preporučuje kao predmet neke buduće analize.

- Jackson, Robert, Sorensen, George, *Introduction to International Relations, Theories and Approaches*, Oxford University Press, Oxford, 2012.
- Jovanović, Nataša, „‘Rubikova kocka’ postkolonijalizma: teorijski sinkretizam i novi izazovi u postkolonijalnim studijama“ *Međunarodni problemi*, vol. LXIX, no. 2-3, 2017, str. 309-331.
- Kovačević, Marko, „Međunarodni odnosi u doba teorijskog pluralizma: o stanju discipline i glavnim raspravama početkom 21. veka“, *Međunarodni problemi*, vol. LXIX, no. 2-3, 2017, str.181-205.
- Lake, David A., „Why ‘isms’ are evil: Theory, epistemology, and academic sects as impediments to understanding and progress“, *International Studies Quarterly*, vol. 55, Issue 2/2011, pp. 465-480.
- Lake, David A., *Hierarchy in International Relations*, Coronell University Press, Ithaca and London, 2011.
- Lukić, Radomir, *Istorija političkih i pravnih teorija – I knjiga*, Naučna knjiga, Beograd, 1973.
- Mearshaimer, John J., „Strukturalni Realizam“, u Jović, Dejan (Ur.), *Teorije međunarodnih odnosa – Realizam*, Politička kultura, Zagreb, 2013, str. 87-105.
- Milenković, Miloš, „Ograničenja teorijskog izučavanja uzroka etničkih konflikata“, *Sociološki pregled*, vol. XLIX, no. 2, 2015, str. 163–187;
- Naj, Džozef S., *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd, 2012.
- Naj, Džozef, *Paradoks američke moći*, BMG, Beograd, 2004.
- Novičić, Žaklina, „Kenneth Waltz i neorealizam“, u Jović, Dejan (Ur.), *Teorije međunarodnih odnosa – Realizam, Politička kultura*, Zagreb, 2013, str. 264-289.
- Nye, Joseph S., „Toward a Liberal Realist Foreign Policy: A Memo for the Next President“, *Harvard magazine*, Vol. 110, No.4, 2008, pp. 36-38.
- Platon, *Država*, Beogradski grafičko-izdavački zavod, Beograd, 2002.
- Proroković, Dušan, „Regionalna bezbednosti i teorija realizma: studija slučaja Arktik“, doktorska disertacija, Fakultet bezbednosti Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2017.
- Simić, Dragan R, „Još jedanput o ‘četiri velike debate’ (Crtice iz istorije nauke o međunarodnim odnosima)“, *Politička revija*, vol. 18, no.4, 2008, str. 1465. – 1484.
- Slović, Srđan, „Teorijski pristupi Rejmona Arona i Hansa Morgentaua“, u Lipovac, Milan, Živojinović, Dragan (ured.), *Međunarodna bezbednost – teorijski pristupi*, Inovacioni centar Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Akademska knjiga, Beograd, 2014., str. 87-113.

Trapara, Vladimir, „Pravila o međunarodnom miru i bezbednosti u svetlu odnosa između velikih sila”, *Međunarodna politika*, god. 61, br. 1140, 2010, str. 80-93.

‘Theory Talk #46: David A. Lake on Declining American Hegemony, Dyadic International Hierarchy, and the Seductiveness of Open Economy Politics’, Theory Talks, 31/5/2016/ <http://www.theory-talks.org/2012/01/theory-talk-46.html> /30/07/2019.

Veber, Maks, *Privreda i društvo*, knjiga 1, Prosveta, Beograd, 1976.

Vent, Aleksandar, *Društvena teorija međunarodne politike*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet Političkih Nauka, 2014.

Živojinović, Dragan, „Šest razloga zbog kojih Kina neće biti sledeća svetska supersila”, *Godišnjak 2009* Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka, Godina III, Broj 3, 2009, str. 437-475.

Vladimir AJZENHAMER

**THE ROLE OF INTERNATIONAL AUTHORITY
IN LAKE'S HIERARCHICAL "SCHEME" OF WORLD POLITICS**

Abstract: Although the agreement of different theoretical approaches regarding the role and importance of power in world politics can easily be reached, when it comes to its definition even elementary consensus is lacking. In this paper, we analyze theoretical interpretations of power given by David Lake, which in its conceptual scope and explanation of international order deviates from the established theoretical tracks in the field of IR. We focus on the concept of authority as a form of international power, which is one of the fundamental pillars of Lake's theory of hierarchy in international relations. Comparing the content of Lake's concept of authority with different theoretical interpretations of international power, primarily those that preceded it, we emphasized the theoretical advantages of Lake's interpretation of the structure of the international system. We conclude that Lake's theory can be characterized as "non-canonical" rethinking of world politics to some extent. The relation of superiority and subordination, which does not rest on coercion, nor fear of force, but on voluntary consent, forms the backbone of Lake's theory, and at the same time represents its most recognizable and controversial part. Subjugation to the force is often read as a dark chapter of human history, a chapter that humanity seemingly scornfully closed after the rise and success of the anti-colonial movement in the second half of the twentieth century. In this context, Lake's study indicates that reality is something completely different. Former colonies still agree to a subordinate position in order to benefit from it, but today voluntarily. By analyzing his concept of authority and comparing it to other conceptions of power, we tried to explain Lake's view on world politics, and why his findings on authority, subordination, superiority and international hierarchies in the field of economics and security represent unavoidable theoretical destinations for every scholar interested in the study of contemporary international relations.

Key words: international relations, David Lake, international authority, power, international hierarchies, subordination, superiority.